

Mevlânâ'nın Eserlerinde Susmak ve Dinlemek Üzerine

Assist. Dr. Yurdal Cihangir: Girne American University, Turkish Language Teaching Dep. Kyrenia- Cyprus Received:

06/01/2025

Accepted: 10/01/2025

Cyprus Nicosia Mualavi Lodge, Mualavi and Mualavi Order

Kıbrıs Lefkoşa Mevlevihanesi, Mevlevilik ve Mevlâna

Yrd.Doç.Dr. Yurdal Cihangir¹

Email: yurdal.cihangir99@gmail.com

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-8472-5804>

Özet:

Osmanlı İmparatorluğu II. Selim'in (namı diğer Sarı Selim), saltanatı sırasında, Venediklilerin, Akdeniz bölgesinde huzuru bozmaları üzerine 1571 yılında Kıbrıs'a sefer düzenleyerek Adanın fethini gerçekleştirdi. Fethin akabinde Osmanlı'nın siyaseti gereği olarak fethedilen yerlere yeni iskanlar yapıldı; Kıbrıs'a da Anadolu'dan gelen Türkmenlerin yerleştirilmesi kısa sürede sağlanmış oldu. Anadolu'dan getirilmiş ve yerleştirilmiş olan halk, örf ve adetleriyle, düşünce ve inançlarıyla, kültürleriyle birlikte yaşam tarzlarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Başta Alevilik ve Bektaşılık ile diğer inançlar yanında Mevlevilik de önemli bir yere sahipti Kıbrıs'ta. Mevlâna'nın Konya'da kurduğu ve başlattığı ananeleri günümüze dek sürdürmüş olan Mevlevilik ve Mevlevi dergâhı; yaygınlaştırmanın bir ürünü olarak Konya'dan Kıbrıs'a gelenler tarafından Mevlâna'yı da birlikte getirmişlerdir. Adada Mevlevi tarikatının temelleşmesi ve yaygınlaşması, Mevlâna'nın ve Mesnevi'nin halk tarafından benimsenmesi, anılması Lefkoşa'da fetihden takriben bir çeyrek asır sonra 1607 tarihinde, Lefkoşa'nın önemli giriş kapılarından biri sayılan Girne Kapısı'nın hemen ilerisinde solda "Mevlevihane'nin kurulması ile olmuştur.

Mevlevihane'de tam anlamıyla ayin yapıldığı ve bunun; mesnevihanı, neyzeni, imamı, müezzini ve duacıyla bir bütün olarak tam teşekküllü etkin bir durumdaydı. Lefkoşa'daki Mevlevi dergâhının ilk şeyhi olan Sa'âde'd-din İbn Muharrem Konya'dan atanmış biriydi. Mevlevihane adeta bir eğitim ve kültür yuvası durumundaydı. Nice değerli kişiler, nice şairler yetişmiştir; Müftü Hilmi Efendi, Handî (Hızır dede), Kaytazzade Nazım ... vb. Bu şairlerin şiirlerinde Mevlâna'ya, onun düşüncelerine, ona karşı duyulan sevgiye sıkça rastlanmaktadır. Bu çalışmada yukarda sözü edilenler üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Lefkoşa, Mevlevihane, Mevlâna, Mevlevilik

Abstract

During the reign of Selim II (aka Selim the Yellow), the Ottoman Empire launched an expedition to Cyprus in 1571 upon the Venetians, disturbing the peace in the Mediterranean region and conquering the island. Following the conquest, as required by the Ottoman policy, new settlements were made in the conquered areas; the settlement of Turkmen from Anatolia in Cyprus was also achieved quickly. The people brought and settled from Anatolia continued maintaining their lifestyles with their customs, traditions, thoughts, beliefs, and culture. Along with other beliefs, especially Alevism and Bektashism, Muavlavism also had an essential place in Cyprus. The Muavlavi and Muavlavi Lodge, which have continued the traditions that Muavlana established and started in Konya until today, brought Muavlana with them as a product of dissemination by those who came to Cyprus from Konya. The foundation and spread of the Muavlavi order on the island, the acceptance and commemoration of Muavlana and the Mesnevi by the people took place in Nicosia in 1607, approximately a quarter of a century after the conquest, with the establishment of the "Mevlevihane" (Nuavlavi-house) on the left just beyond the "Kyrenia Gate," which was considered one of the critical entrance gates of Nicosia.

¹ Assoc. Prof., Girne American University, Turkish Language Teaching Department, Nicosia- Cyprus

The Mevlevihane was a fully-fledged and active institution where rituals were held, and its mesnevi, neyzen, imam, muezzin, and supplication were all part of it. The first sheik of the Muavlati lodge in Nicosia, Sa'ade'd-din ibn Muharrem, was appointed from Konya. The Mevlevihane was like a center of education and culture. Many valuable people and poets were raised there: Mufti Hilmi Efendi, Handi (Hızır Dede), Kaytazzade Nazım, etc. In the poems of these poets, Mevlâna, his thoughts, and love for him are frequently encountered. This study will focus on those mentioned above.

Keywords: Nicosia, Mualevi-house, Muavlati, Muavlati order

Hipotez

Kıbrıs Lefkoşa Mevlevihanesi, Mevlevilik öğretisinin adada yayılmasında ve kültürel bellekte yer etmesinde önemli bir merkez olmuş, aynı zamanda Mevlâna'nın felsefesinin bölgesel anlamda farklı dini ve kültürel geleneklerle etkileşiminde bir köprü görevi görmüştür.

1. **Kültürel Etkileşim:** Lefkoşa Mevlevihanesi, Mevlevilik öğretisini Kıbrıs'a özgü kültürel öğelerle harmanlayarak adanın çok kültürlü yapısına katkı sağlamıştır.
2. **Dini ve Sosyal Rol:** *Mevlevihane, yalnızca bir dini merkez değil, aynı zamanda* toplumsal barış ve hoşgörü anlayışını pekiştiren bir kurum olarak yerel halk arasında etkili olmuştur.
3. **Mevlâna'nın Felsefesi:** Lefkoşa Mevlevihanesi, Mevlâna'nın sevgi, hoşgörü ve insan merkezli öğretilerini adada yayarak, ada halkının manevi ve sosyal yaşamını şekillendirmiştir.
4. **Osmanlı Kültürel Mirası:** Lefkoşa Mevlevihanesi, Osmanlı döneminde ada üzerinde Mevlevi kültürünün yayılmasını sağlayan önemli bir temsil merkezi olmuştur ve bu bağlamda Osmanlı-Türk etkisinin izlerini taşımaktadır.
5. **Modern Çağa Etkisi:** Günümüzde Lefkoşa Mevlevihanesi, Kıbrıs'ta Mevlevilik mirasının korunmasında ve bu mirasın modern bir bağlamda yeniden yorumlanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Bu hipotezler, tarihsel belgeler, mimari incelemeler, edebi metinler ve halk arasında yaşayan gelenekler gibi kaynaklar kullanılarak test edilebilir.

Önsöz

Kıbrıs'ın zengin kültürel mirası, farklı medeniyetlerin tarih boyunca adada bıraktığı derin izlerle şekillenmiştir. Bu mirasın önemli bir parçasını, Osmanlı döneminde adaya gelen Mevlevilik anlayışı ve bu anlayışın temsil edildiği Lefkoşa Mevlevihanesi oluşturmaktadır. Lefkoşa Mevlevihanesi, Mevleviliğin sadece dini bir öğreti olarak değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir etkileşim aracı olarak Kıbrıs halkı üzerinde bıraktığı etkiler açısından incelenmeye değer bir merkezdir. Bu çalışma, Lefkoşa Mevlevihanesi'nin tarihsel ve kültürel rolünü, Mevlâna'nın felsefesinin bu topraklardaki yansımalarını ve Mevlevilik öğretilerinin Kıbrıs'a özgü bir bağlamda nasıl şekillendiğini ele almayı amaçlamaktadır.

Araştırma, şu temel hipotezler üzerine inşa edilmiştir: Lefkoşa Mevlevihanesi, Kıbrıs'ta Mevleviliğin bir merkez üssü olarak Mevlâna'nın sevgi, hoşgörü ve insan odaklı felsefesini yaymış; aynı zamanda ada halkı arasında bir kültürel ve manevi köprü görevi görmüştür. Bu bağlamda Mevlevihane'nin Osmanlı-Türk kültürel mirasının önemli bir yansıması olduğu ve adanın çok kültürlü yapısına katkı sağladığı varsayılmaktadır.

Çalışmamızda tarihsel belgeler, arşiv kayıtları, mimari incelemeler, edebi metinler ve sözlü tarih yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin yapısal özelliklerini anlamak için kapsamlı bir mimari analiz gerçekleştirilmiş; Mevleviliğin Kıbrıs'taki yeri ve etkisi, yerel halk arasında sözlü olarak aktarılan gelenekler ve folklorik unsurlar üzerinden incelenmiştir. Ayrıca, Mevlâna'nın eserleri ve öğretileri ile bu öğretilerin Kıbrıs bağlamındaki yansımaları detaylı bir literatür taramasıyla ele alınmıştır.

Bu çalışma, Lefkoşa Mevlevihanesi'nin ve Kıbrıs'taki Mevlevilik mirasının daha geniş bir anlayışla değerlendirilmesine katkı sağlamayı amaçlamakta ve bu mirasın modern dönemdeki etkilerini de göz önünde bulundurarak, geleceğe yönelik yeni sorular ve araştırma perspektifleri sunmayı hedeflemektedir. Çalışmanın okuyuculara Mevlevilik gibi derin bir manevi geleneği ve onun Kıbrıs'taki izlerini daha iyi anlama fırsatı sunmasını temenni ediyorum.

Giriş

Anadolu'da yeni bir bilim, düşünce ve inanç dalgasının oluşması Avrupa'nın öbür ucundan Endülüs'ten kalkıp Konya'ya gelen Muhyiddin İbn Arabî ve (öl. Şam 638/1240) Asya'nın öbür ucundan Belh'ten kalkıp Konya'ya gelen Mevlânâ ile gerçekleşmiştir. Bu güçlü ikilinin tamamlanabilmesi için Anadolu'nun öz evladı Yunus Emre'nin de ortaya çıkması gerekiyordu. Birinci isim Arapça, ikinci isim Farsça, üçüncü isim de Türkçe yazarak İslam uygarlığının bütün güzelliklerini Anadolu insanına ve evrene sunmuşlardır.

Mevlânâ bilgili bir insan, şair ve düşünür bir kişiliğe sahip olarak, fikir ve eserleriyle Türk kültürünün temel unsurları ve vazgeçilmezleri arasındadır. O'nun ruhani varlığı çocuk denecek yaşlardan itibaren, ilim, ilâhî aşk ve vecd arasında gidip gelerek şekillenmiştir. Mevlânâ'nın barışçı ve birleştirici söylemi, sadece devrinde değil, çağımızda da en çok ihtiyaç duyulan değerleri sembolize etmektedir. Yaratılanı yaratandan ötürü seven ve sevgisini İslâm'ın sonsuz hoşgörüsüyle birleştiren Mevlânâ, geçmişte ve günümüzde olduğu gibi, gelecekte de manevî varlığını bütün cepheleriyle sürdürecektir. 13. yy.'dan başlayarak fikir ve eserleriyle Türk tefekkür tarihini taçlandıran Mevlânâ, asırlar boyunca en çok okunarak takip edilen şahsiyet olmayı da başarmıştır. (Vakıflar, 2002)

Mevlânâ Celaleddin Rumî, sağlığında da bir şeyh olma amacının olmadığını büyük oğlu Sultan Veled'e söylemiş ve bu bakımdan Şems'in ayrılığından sonra önce Selahattin Zerkub'a daha sonra Hüsameddin Çelebi'ye tabii olmuştur. (Gölpınarlı, 1983)

Sağlığında, kendisine bağlananlar için herhangi bir tören yapmamış, zikir vermemiş olan Mevlânâ, zamanında ne kendisinin ne de kendisine bağlananların özel bir giyim kuşamı yoktu. Kendisi üzerine o zamanlarda ulemaların giydiği ferecî denilen kıyafeti girer geleneksel sarığı sarar ve farklı olarak bir Belh külâhı takardı. Sadece Şems'in ayrılışından sonra yas olarak beyaz sarığını koyu mora – ama siyaha yakın bir koyu mor – çevirmiştir. Hatta Mevlânâ, kıyafet ile irfanın belli olmayacağını söyler, bir kıyafet kuralına sahip olan tarikatlarının şeyhini de dükkân açan pazarlamacılara benzetirdi. Kendisi, sadece kendisine bağlanan ve “çırağ” verilen dervişlerine önu açık bir giysi giydirdi. Mevlevihanelerde kullanılan Destegül, tennurenin Mevlânâ ile alakası yoktur bu yüzden. Abdülbaki Gölpınarlı bu konu hakkında şu satırları kaydetmektedir: “Hâsılı (işin açıkçası) Mevlânâ, hem giyim – kuşam özelliği ve merasim (tören) kabul etmemekle, hem de sülûke (bir tarikata bağlanma, manevi olarak bağlılık) esas olarak şeriata uymayı, aşk ve cezbe (Allah'ı hatırlayıp onun adı ile kendinden geçme) kabul etmekle müsemma yolundan bir Melâmet ve irfan eriydi; aşk ve cezbe için de o, semâ'ı kabul etmişti.”

Mevlevîlik Mevlana'nın vefatından sonra onu sevenler dostu Hüsameddin Çelebi'nin (öl. 683/1284) etrafında toplandı. Akabinde Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıktığı günlerde Rumî'nin oğlu Sultan Veled posta oturunca (öl. 712/1312) Mevlevîlik tarikatının oluşumu için önemli çaba sarf etti. Mevlana'nın türbesiyle birlikte oluşmaya başlayan Merkez Dergâhtan sonra, Mü'mine Hatun'un kabrinin bitişiğinde yapılan 720/1320 tarihli Karaman Mevlevihane'sini, Manisa (770/1369) Mevlevihanesi takip etti. Fakat Mevlevîlerin Konya dışına çıkması ve organize olmasında büyük hamle oğlu Ulu Arif Çelebi'ye (öl. 719/1319) aittir. Böylece Mevlevîlik XIV. yüzyılda Anadolu topraklarında tanınan, bilinen bir “yol” haline geldi.

Mevlevî'ye tarikatına mahsus olan ve Mevlevihane diye isimlenen bu dergâhlar Konya'da başlayarak daha çok Osmanlı topraklarında mekân tutmuştur. Bağdat'tan Bingâzi'ye, Mekke'den Mostar'a uzanan bu beldelerde faaliyet gösteren 99 Mevlevihane'nin var olduğu bilinmektedir.

Sultan Veled 1312 yılında vefat edince yerine oğlu Arif Çelebi geçmiş ve bu aşamadan sonra Mevlevîlik tarikatında babadan oğula uygulaması başlamıştır. Bundan sonra Mevlevîlik tarikatının başına “çelebi” unvanıyla Mevlânâ soyundan kişiler geçmiş, Konya Mevleviliğinin merkezi olmuştur. Arif Çelebi,

Mevlevilik tarikatını yaygınlaştırmayı tek amaç haline getirerek Anadolu'daki biricik dinî otorite olma yolunda başarılı adımlar atmasını bilmiş ve Anadolu'nun önemli kültür merkezi sayılan Kastamonu, Denizli gibi yerlerde zaviyeler açmıştır. Anadolu Selçukluları ile iyi ilişkiler kurarak Mevlevilik tarikatını gerçekten de Anadolu'daki dinî otorite haline getirmesini sağlamıştır. Mevlevilik tarikatı 14.yy'ın ilk yarısında ayin, erkân ve kıyafet bakımından kuruluşunu tamamlamış ve 15.yy'a kadar gelmiştir. Ulu Arif Çelebi'den sonra çelebilik makamına Şemseddin Âbid Çelebi ve Hüsameddin Vâcid Çelebi gelmiştir.

Mevlevi'ye tarikatının zikir meclisi olan sema ise başlı başına bir konudur. Sema esnasında okunan ayin-i şeriflerin güftesi muhtelif makamlarla bestelenmesiyle ortaya çıkan bu şaheserlerin, özenle hazırlanmış kıyafetlere bürünmüş semazenler eşliğinde okunması izleyenleri başka alemlere taşımakta, göz ve kulak yoluyla gönüllere aşk aşılamaktadır. Bu aşkı, tabiat ve insan aşkı merhalesini geçtikten sonra Muhammedî aşkın kanatlarıyla Allah aşkına doğru uçmakta ve kemâle ulaşmaktadır. Böylece dinin insanoğluna kazandırmak istediği derin coşku yakalanmakta "yaşama sevinci" Anka kuşu olmaktan çıkmakta "Ballar balını buldum kovanım yağma olsun" zirvesine taşımaktadır

Kıbrıs'ta Mevlevilik: Mevleviliğin, Kıbrıs'ın Osmanlı İdaresine girdiği 1571 yılından sonra Konya, Kula, Karaman ve Sivas gibi yerleşim birimlerinden göçürülenler tarafından Kıbrıs'a getirildiği tahmin edilmektedir. Mevleviliğin Anadolu'daki merkezi Konya, Suriye'de Halep ve Kıbrıs'ta ise Lefkoşa Mevlevi Tekkesiydi. Lefkoşa şehir merkezinde, Girne Kapıda yer alan Lefkoşa Mevlevihanesi'nin ancak bir bölümü günümüze gelebilmiştir. Kıbrıs'ın fethinden 22 yıl sonra 1593 yılında Kıbrıs fatihlerinden Arap Ahmet Paşa tarafından kurulmuştur.

Bir sicilde belirtildiğine göre; fethin üzerinden çeyrek yüzyıl bile geçmeden Lefkoşa'nın Girne kapısındaki bir tekyenin varlığından söz edilmektedir. Yine, bu tekyenin, Arap Ahmet Paşa vakfı üzerinde bulunduğu da belirtilmektedir.

Bir vakfiyede de Mevlevihane tabirinin açıkça kullanıldığı görülmektedir:

- Mevlevihane'de tam anlamıyla ayin yapıldığı ve bunun mesnevihanı, neyzeni, imamı, müezzini ve duacılarıyla bir bütün olarak yerine getirildiği,
- Bir bölüm fukaranın müessesede barındırıldığı,
- Her şaban ayının on beşiyle Aşure ayının sonunda Mevlevihane'de zikir ü ayin yapıldığı belirtilmektedir.

Fethin üzerinden henüz kırk yıl geçmeden Lefkoşa'da tam teşekküllü bir Mevlevihane'nin varlığına bakıldığında Kıbrıs'ta Mevleviliğe ne kadar değer verildiği kendiliğinden anlaşılmaktadır.

Üzerine Lefkoşa Mevlevihanesi'nin imar edildiği vakıf malın sahibi Arap Ahmet Paşa; Rodos Sancak Beyi iken Kıbrıs seferine katılmış donanma komutanlarındandır. Adanın imar ve iskanında gerçekten önemli ve büyük hizmetlerine tanık olduğumuz Ahmet Paşa görev bağında bulunduğu bir sırada bir forsa kâfiri tarafından şehit edilmiştir. Mezarı Lefkoşa Mevlevihanesi'nde bulunmaktadır. Lefkoşa'da onun adıyla anılan bir cami bir de mahalle vardır. (Fedai, 1997)

Mevlevi Tekke, Lefkoşa surlar içinde Girne Kapısı'nın hemen ilerisinde yer almaktadır. Hoşgörüye dayanan Mevlevilik tarikatı hiçbir dini ayırım gözetmeden tüm dünya insanlığına kucak açan ve tanrıdan geleni kullarına dağıtan hümanist bir inanca dayanmaktadır. Mevlevihane'nin havlusuna güney batıdaki cümle kapısından girilmektedir. Kapının solunda sivri kemerli bir çeşme yer alır. Barok özellikler gösteren bir kapı bulunur. Kapı üzerinde "Ya Hazreti Mevlâna" yazılıdır. Kapıdan L planlı avluya girilir. Avluda mezar taşları sergilenir. Doğu taraftaki yapı kalıntıları hakkında bir bilgi yoktur. Buraya Vakıflar İşhanı yapılmıştır. (Öztürk, 2003)

Güneydoğudaki kapıdan semahaneye girilir. Bu mekân iki ayakla ikiye bölünmüştür. Giriş bölümünden sonra daire planlı sema yerine geçilir. Güneyde alçı bir mihrap, kuzeyde ahşap kafesli mutrip mahfili bulunur. Mihrabın üzerindeki mihrap ayeti H.1284-M.1867 tarihli olup, Hattat Nazım'a aittir. (Genç, 1998)

Mevlevilik genel anlamda hiçbir dini ayırım gözetmeksizin dünya insanlığına kucak açan ve tanrıdan geleni kullarına dağıtan hümanist bir inanca sahiptir. Sema ayinlerinde dönen Mevlevilerin sağ avuçlarının göğe, sol avuçlarının ise yere bakması "Hak'tan aldığımızı halka saçarız" anlamı taşımaktadır. Mevleviliğin kurucusu olan Mevlana'nın ölümüne (vuslata erişine) denk gelen aralık ayının 17'inci gecesi "Şeb-i Arus" (Gelin Gecesi) sema ayini düzenlenmektedir. Mevlevilikte sema ayini üç bölümde gerçekleşir. Semanın ilk bölümünde Mevleviler selamlaşır. Semahanenin sağ "Görünen ve bilinen" bir âlem, solu ise "Görünmeyen ve bilinmeyen" bir âlemdir. İlk sema ayini bölümünde Mevlevi tanrıyı görebilme çabası içindedir. Selam üç turda tamamlanır. Semanın ikinci bölümünde Mevlevi artık Tanrı'ya daha çok yaklaşmıştır. Üçüncü bölümde de Mevlevi tamamen tanrının yanındadır. Mevlevi bu son bölümde olgunluğa erişmiştir. Semanın son bölümünde selamları kabul eden ve semayı yöneten postnişin (Mevlevi şeyhin) de böylesi manevi duyguyla yüklü olarak semahanenin ortasına girer ve diğer Mevlevilerle birlikte dönmeye başlar. Bu dönüş mana olarak Mevlevilerin Tanrı'ya ulaşmalarına kadar sürer ve tören Kuran'ın okunmasıyla son bulur. Sema yapan semazenin giydiği külah (sikke) "mezar taşını", hırkası "Mezarını", ak renkli tennuresi ise Kefenini sembolize etmektedir. (Yücel, 1988)

1873 yılı itibariyle bu tekkede 36 kişi bulunmakta ve sema ayinleri pazar günleri yapılmaktaydı. 1936 yılı itibariyle sema ayinleri altı haftada bir yapılırdı. Bu ayinleri izlemek isteyenlerin Evkaf Müdürüne başvurup izin almaları gerekmekteydi. Tekkenin elli yılıllardaki son sema ayinleri cuma günleri öğleden sonra yapılır, yoldan gelip geçenler ise semahanenin parmaklıkları önüne toplanarak düzenlenen sema ayinlerini oradan izlerlerdi. (Etnografya, n.d.)

Mevlevihane'nin giriş cephesi boyunca sıralanmış kubbeli altı türbede önemli Mevlevi kişiler yatmaktadır. İçten kemerlerle birbirine bağlanan türbelerin sonuncusunun dışa açılan kapısı vardır. Türbelerin batıya açılan pencereleri bulunur.

Semahaneden türbelere geçişte ilk mezar son Şeyh Selim Dede, ikincisi tekkenin kurucusu Ahmet Paşa, üçüncü şeyh Celaleddin Efendi'ye, 10.su Arap Abdullah Efendi'ye, 16.sı ise Şeyh Feyzullah Dedeye aittir.

Lefkoşa Mevlevi Tekkesi 'ne bağlı olarak görev yapan tekkeler arasında Mağusa Kutup Osman Tekkesi, Limasol Piri Dede Tekkesi, Baf Mehmet Bey Ebubekir Tekkesi ve Aşağı Baf Hacı Mehmet Buba Tekkesi yer almaktaydı. Bu tekke ve dergâhlarda mesnevi-han olarak görev yapanlar doğrudan doğruya Lefkoşa Mevlevi Tekkesi şeyhine bağlıydılar

Mevlevihane'de yetişen ve Lefkoşa Mevlevihane'sine gömülen Mevlevi şairleri arasında Siyahî Mustafa Dede, Hızır Handî Dede, Danişî Ali Dede (İlmi Dede), Mehmet Arif Dede, Sadri Dede ve Mustafa Dede'nin adlarından söz edilmesine karşın bunların türbelerdeki hangi mezarlara gömülü oldukları bilinmemektedir.

1962 yılında Tekke'de başlayan restorasyon ile sergileme çalışmaları tamamlandıktan sonra 30.4.1963 tarihinde "Kıbrıs Türk Etnografya Müzesi" adıyla hizmete açılır.

1583-1607 yılları arasında tekkede İbrahim Hatip Efendi ile Hafız Mustafa Efendi şeyhlik yapmışlardır. 1607 yılından başlayarak tekkedeki şeyhlerden Saadettin İbn Muharrem (1607), Siyahi Mustafa Dede (? – 1710), El-Haç Mehmet Sadri Dede (1719- ?), Hızır Dede (Handî Dede) Efendi (? – 1727), Mehmet Arif Dede (1727- 1765), Seyid Abdullah Dede (1765), Mustafa Dede (1765-1766), Feyzullah Dede (1813 – 1850/51), Mustafa Safvet Efendi (1850/51 – 1957), Konyalı Şeyh Derviş Ali Dede (29.4.1857 – 9.12.1860), Mustafa Safvet Efendi (9.12.1860- 1894), Diş doktoru Mustafa Saffet Celaleddin'in

babası Şeyh Mehmet Celaleddin Efendi (20.9.1893 – 22.9.1931), Şamlı Selim Dede (6.12.1933 – 9.12.1953) ve Hafız Şefik Efendi'nin adlarından söz edilmiştir. (Halıcı, 1974)

Türkiye'deki tekkelerin 30.11.1925 tarihinde kapatılmasıyla Mevlevîliğin merkezi Konya'dan Halep'e kaydırılmıştı. Bu arada Kıbrıslı Şeyh Mehmet Celaleddin Efendi'nin 22.9.1931 tarihinde vefatından sonra Tekke'nin mal varlığının içinde bulunduğu Müstesna Vakıflar (Celalliyeye Vakfı), Evkaf Murahhası Mehmet Münir'in (Sör Münir) talebiyle Evkaf İdaresine devredilirken, Tekke şeyhinin de Konya yerine Halep'ten getirilmesine karar verilir. O sırada vefat eden Şeyhin eşi Rana Hanım ile dış doktoru olan oğlu Mustafa Saffet Celaleddin Tanul Konya'da ikamet etmekteydi. Böylece Suriyeli şeyh Muhammed Selim Dede (Şeyh Şamlı Selim Dede) 6.12.1933 tarihinde £48 aylık maaşla tekkeye şeyh olarak görevlendirilir, bu görevi de ölüm tarihi olan 9.12.1953 tarihine kadar sürdürür. Selim Dede'nin vefatından sonra yerine Şeyh Hafız Şefik Efendi getirilir. (İnalcık, 1973)

Mevlevihane'de yetişen şairler: Uzun asırlar boyunca Türk kültürünün ve edebiyatının şekillenmesinde olumlu ve verimli hizmetleri bulunan Mevlevîliğin, bu hizmetlerini özellikle Mevlevihaneler aracılığıyla yerine getirmiş olduğu bilinmektedir. Kıbrıs Lefkoşe'de kurulan Mevlevihane de uzun asırlar boyunca Mevlevîliğin duyuş ve düşünüş sistemini ve dolayısıyla büyük düşünür Mevlânâ'nın fikirlerini bu vatan toprağında yaşamış olan insanlara ulaştırmıştır.

1. DÂNİŞÎ ALİ DEDE (İLMÎ DEDE): İstanbulludur. Meşhur ailelerden sayılan Nevâlî zâdelerden Ataullah Efendi'nin oğludur. Onun Kıbrıs Lefkoşe Mevlevihane'sindeki şeyhliği çok verimli olmuş, âdeti bu Mevlevihane'de bir şiir ve inşa hareketi doğmuştur.

Bezm-i aşkuñda senüñ meyhâre bir ben bir habâb
Baş açık yalın ayak âvâre bir ben bir habâb

2. SİYÂHÎ MUSTAFA DEDE: Kıbrıs'ta doğmuştur. Annesi aslen Habeşî olup gayet siyah çehreli olduğundan Siyâhî mahlasını seçmiştir. Danişî, Kıbrıs Lefkoşe Mevlevihânesi'ne şeyh olduğunda ona intisâb etmiş ve ondan “envâ'-ı ulûm-ı dünyevî ve uhrevî”yi “ve ders-i mesnevî”yi tahsil etmiştir.

Hüveydâ olalı hatt-ı istivâ fark-ı külâhumda
Ale'l-arş istivâ sırrını bulalı kiblegâhumda

3. HIZIR HANDÎ DEDE: Lefkoşe'de doğmuştur. Siyahi Mustafa Dede'ye intisap edip onun yanında bulunmuştur. Siyahi, Mısır'a gidince kendisini bazı işlerin tanzimi için İstanbul'a göndermiş ve Galata Mevlevihanesi'nde bir müddet ikamet etmiştir.

Koyma ayağı bir dem elüñden ki iş budur
Nûş-ı şarâb-nâb ide gör Cem-meniş budur

4. SADRÎ DEDE: Asıl adı Muhammed'dir. Ulemadan bir zatın oğlu olup İstanbul'da doğmuştur. Bir müddet iyi bir tahsil gördükten sonra Konya'daki “kassam-ı askerî küttâbına re'is” olmuştur. Burada görev yapmakta iken Kıbrıs Hankâhı'na şeyh olarak nakl edilmiştir.

Çâkler kim sîneme ol hançer-i pür-tâb açar
Abdur gülzâr-ı gamda sân gül-i sîrâb açar

Kaytazzade M. Nazım: Eski ve köklü bir Mevlevî ailesine mensuptur. Lefkoşa hisarının on bir burcundan biri olan Roccas, fetihten sonra bu ailenin adıyla yani Kaytaş Burcu diye bilinmiştir. (Fedai, 2002) Kendisi bu tarikata tutkunluk derecesinde bağlı ve Mevlâna Hazretlerine sonsuz saygısı ve sevgisi olan birisiydi. Bu duygularını yazmış olduğu şiirlerinin çoğunda dile getirmiştir. Şiirlerinin beşinde doğrudan Mevlâna'yı konu ederken on altısında da bir nedenle Mevlâna'dan, Mevlevîlikten ve” Dergâh-ı Pir'den söz eder. (İz, 1985)

Nazım Efendi'nin gözünde, saliklere doğru yolu gösteren neydir; gönül ancak “Dergâh-ı Pir'e yüz sürmekle huzur bulur.

Sadâ-yı neydir ancak sâlikâna hâdi vü irşâd
Düşüp dergâh-ı pîre gark-ı ezvâk-ı elest olduk

Benim bu şen, neşeli halimi görenler gıpta edip överler. Bunun nedenini sormaya gerek yoktur; çünkü kaynağı Hazret-i Mevlana'dır.

***Şûh-ı tab'imgören tahsîn eder Nazım benim
Berk uran gönlümde âyâ feyz-i Mevlânâ mıdır***

Mesnevisinde nice gerçek incilerin dizilmiş olduğundan söz ederek, bu hikmetler hazinesinin Hazret-i Mevlânâ'ya ait olduğunu ifade eder.

***Mesnevisinde nice dürr-i hakikat meknûn
Mâlik-i genc-i hikem Hazret-i Mevlânâdır***

Temiz sözlerinin İsa'nın nefesi gibi etkileyici olduğundan bahseder.

***Nutk-ı pâki dem-i 'İsî gibi te'sîr eyler
Şeh-i Kerrûbî-şiyem Hazret-i Mevlânâdır***

1593/94 yılında Lefkoşa'da inşası yapılan Mevlevihane'nin, Lefkoşa'ya girişi sağlayan üç önemli kapıdan Girne Kapısı'nın şehre giriş caddesinin üzerinde ve solunda yer almaktadır. Uzun yıllar Mevlevi tekkesi etkinliğini sürdürmüş hatta cumhuriyetin ilk yıllarında tekke ve zaviyelerin kaldırılmasından sonra da Halep'ten gelen şeyhlerle etkinliklerine devam etmiştir. Yapı bugün restore edilerek müze haline getirilmiştir. Mevleviliğe ait görüntüleri ve bilgileri ziyaretçilere aktararak Mevleviliği yaşatmaktadır; sema gösterileri ile birlikte. (Şehbenderzade, 2008)

Sonuç

Kıbrıs Lefkoşa Mevlevihanesi, Osmanlı döneminde adaya getirilen Mevlevilik anlayışının önemli bir temsil merkezi olmuş ve bu anlayışın Kıbrıs'a özgü kültürel, sosyal ve dini yapılarla harmanlanarak geniş bir kabul görmesini sağlamıştır. Lefkoşa Mevlevihanesi sadece bir dini yapı değil, aynı zamanda adanın çok kültürlü mirasının bir yansıması olarak toplumsal barış ve hoşgörünün pekiştirildiği bir eğitim ve kültür merkezi olarak hizmet vermiştir. Mevlâna'nın sevgi, hoşgörü ve insan odaklı felsefesi, bu yapı aracılığıyla adada manevi bir köprü görevi görmüş ve nesiller boyunca toplumsal değerlerin şekillenmesine katkıda bulunmuştur.

Adadaki Mevlevi kültürünün yerel halk arasında kök salması, Lefkoşa Mevlevihanesi'nin önderliğinde gerçekleşmiş; burada yetişen şairler, mutasavvıflar ve kültürel şahsiyetler, Mevlâna'nın felsefesini Kıbrıs'a özgü bir bağlamda şekillendirerek edebiyat ve sanat alanında kalıcı izler bırakmıştır. Mevlevihanenin Osmanlı mirasını yansıtan mimari dokusu, tarihsel belgelerle desteklenen işlevselliği ve toplumsal rolü, bu yapının hem geçmişte hem de günümüzde kültürel bellekteki önemini korumasını sağlamıştır.

Günümüzde müze olarak hizmet veren Lefkoşa Mevlevihanesi, sadece geçmişteki dini ve kültürel etkinliklerin hatırasını yaşatmakla kalmayıp aynı zamanda Mevlevilik mirasının modern bağlamda korunmasına ve yorumlanmasına katkı sunmaktadır. Bu bağlamda Lefkoşa Mevlevihanesi, hem Kıbrıs'taki Osmanlı-Türk kültürel mirasının hem de Mevlâna'nın evrensel öğretilerinin güçlü bir temsilcisidir.

KAYNAKÇA:

Arap Ahmet Paşa Vakfı. (n.d.). Kıbrıs Lefkoşa Mevlevihanesi vakıf belgeleri. Lefkoşa: Vakıflar İdaresi Arşivi.

Bağışkan, Tuncer. (1992). Lefkoşa Mevlevihanesi, n.d.

- Gölpınarlı, A. (1983). Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik. İstanbul: Remzi Kitabevi. S. 32
- Halıcı, F. (1974). Mevlâna'nın Aşk Felsefesi ve Mevlevî Âdâbı. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları. S.121
- İnalçık, H. (1973). Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyo-Kültürel Yapısı. Ankara: Türk Tarih Kurumu. S.84
- İz, F. (1985). Mevlevî Ayinleri ve Mevlevîhaneler. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. S. 91
- Öztürk, Y. (2003). Osmanlı Dönemi Kıbrıs'ta Mevlevilik ve Lefkoşa Mevlevihanesi. Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma Enstitüsü Yayınları. S.174
- Yücel, T. (1988). Kıbrıs'taki Osmanlı Mimarisi ve Mevlevîlik. Lefkoşa: Kıbrıs Vakıflar Dairesi Yayınları. S. 23
- Kıbrıs Türk Etnografya Müzesi Yayınları. (1963). Lefkoşa: Vakıflar Dairesi, n.d.
- Evkaf Arşiv Belgeleri. (1933). Lefkoşa: Lefkoşa Mevlevihanesi Restorasyon Belgeleri, n.d.
- Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi. (2008). Türk-İslam Kültüründe Tasavvuf ve Tarikatlar. İstanbul: Beyan Yayınları. S. 104